

מדוע האליטה הערבית המשכילה עוינת את המדינה?

מחברי המאמר

עוז אלמוג

נוצר ב-7/20/2010 | עודכן לאחרונה ב-11/24/2011

הפגנה בסחנין

אשרף עואודה

המגזר הערבי מגורים דת פוליטיקה כלכלה

היש מנהיגות ערבית בישראל?

מי היא המנהיגות הערבית במדינת ישראל ומה מידת השפעתה? שאלה מסקרנת וחשובה שבינתיים אין עליה תשובה מדעית מוסמכת. המחקר היחיד שעסק בתופעה הוא ספרה של הונידה גאנם "לבנות את האומה מחדש: אינטלקטואלים פלסטינים בישראל" (הוצאת מאגנס, 2010), המבוסס על עבודת הדוקטורט שלה, שהוגשה באוניברסיטה העברית. אולם גם ספר זה רחוק מלתת תשובה מקיפה ועדכנית.

על פי תחושותי, לערביי ישראל אין בעצם הנהגה, בוודאי לא הנהגה מוסכמת ואהודה. חב הציבור הערבי בז בדרך כלל לפוליטיקאים הערביים, שמרבים להתקוטט ולהשמיץ זה את זה. מרבית הרשויות הערביות המקומיות מושחתות למדי ונגועות בנפוטיזם ובגישה צרה ואינטרסנטית בנושא פיתוח ושיפור חיי האזרחים. התושבים הערבים מודעים לכך ורבים פשוט הרימו ידיים. פוליטיקה באופן כללי, לא עומדת בראש סולם העדיפויות של האזרח הערבי ורוב מעייניו נתונים לענייני היומיום: משפחה, חינוך, פרנסה וכיוצא באלה. הצעירים קוראים מעט מאד ספרים ועיתונים, ומעדיפים, כמו שכניהם היהודים, לגלוש באינטרנט ולהתרכז בדברים שמעסיקים את רוב בני הנער בעולם: אפונה, לימודים, זוגיות, קניות, ספורט, וכדומה.

המנהיגות הדתית - שגם בתוכה קיים פיצול גדול ועוינות הדדית - מדברת בעיקר אל השכבה המוסלמית הפונדמנטליסטית, ששיעורה אינו עולה על רבע מהמגזר הערבי. שייח ראאד צלאח, לדוגמה, הוא מקור סמכות ומושא להערצה בעיקר עבור הפלג הצפוני של התנועה האסלאמית. הדרומיים אינם חכשים לו אהדה יתרה, ויריבו הוותיק, השייח עבדאללה נימר דחויש, לעג לו לא אחת בפומבי.

האליטה האינטלקטואלית החילונית (רבים ממנה ערבים נוצרים) - באקדמיה, במשפט, באמנות, בתקשורת ובארגונים החברתיים - מתנהלת כמעין קסטא סגורה למדי, ורוב המסרים הפוליטיים שהיא מייצרת עוברים מעל לראשו של הערבי הממוצע, שהתפישה הבסיסית שלו היא: "נמאס מכל הפוליטיקה הזאת, עזוב אותי בשקט ותן לחיות". בערבית מדוברת אומרים: "זעקנא מין כול אישי, הלא אחנא בידנא נעיש" (זעקנא - נמאס לנו, מן כול אישי - מכל דבר, הלא - עתה, בידנא - אנו חצים, נעיש - שנחיה כלומר: לחיות).

העובדה שלא הוקם בישראל ערוץ טלוויזיה עצמאי בערבית, תורמת אף היא לחוסר ההתגבשות של קבוצת מנהיגי דעה חזקים במגזר (הטלוויזיה בעברית מאפשרת לאינטלקטואלים יהודים רבים להשפיע על דעות הציבור היהודי, בין השאר באמצעות תוכניות אירוח וסרטים דוקומנטאריים).

גם העובדה שמנהיגי הציבור הערבי לא הצליחו מעולם ללכד את שורותיהם וליצור חזית אחת, פוגעת בתדמיתם ובכוח השפעתם. אחת הטענות היותר מושמעות בציבור הערבי היא שהשנאה של מנהיגי את רעהו, ההלשנות הקטנות בתקשורת, הרכילות אחד על השני (בערבית קוראים לזה "פסאד", כלומר הלשנות לגורמי שלטון או לבעלי סמכות כדי לסבך את המולשן) עומדות בעוכרי המגזר.

אפחפו אנשי ציבור ערביים, כדאי לציין עוד שתי נקודות חשובות: ראשית, כמו כל אליטה, גם האליטה הערבית המשכילה בישראל אינה עשויה מקשה אחת וגם בקרבה מתקיים שיח ער ומתפתחות נקודות מחלוקת כמעט על כל נושא. יש אינטלקטואלים השוללים מכל וכל את קיומה של מדינת ישראל ומייחלים לסופה, ויש המבקשים שוויון אזרחי מלא בתוך "מדינה יהודית ודמוקרטית" (אגב, סקרים מוכיחים שזו דעתו של רוב הציבור הערבי במדינה). שנית, אינטלקטואלים ערבים עושים שימושים שונים, לעתים ממש מנוגדים, בשפת הדיבור והכתיבה. המסר והמינוח מתחלפים בהתאם לקהל היעד. במיוחד גדולים הפערים בין הדברים הנאמרים בפורומים סגורים (בעיקר בין חברים) לבין הדברים הנאמרים לקהל היהודי והאיחפאי. לכל "הצגה" יש את הטקסט "המתאים לה".

כאשר שאלתי קולגה שלי, מומחה גדול לחברה הערבית בישראל, "מדוע הפוליטיקאים הערבים מדברים בנו רק סרה?", הוא ענה ללא היסוס (ואני מצטט): "התשובה המיידית לשאלה הזאת היא - כי לא ניתן להיות ערבי שאוהב את מדינת ישראל. העוינות למדינה היא built in בכל מצע ערבי, כי מצע ערבי מבלי עיונות, דרכו לרדת מהר מהבמה. וככל שהעיונות גדולה יותר כך הפוליטיקאי הערבי נהנה יותר. וזה מוזר בעיני, כי רוב הערבים שמדברים עימך בארבע עיניים ושלא לציטוט או לייחוס, מודים שהחברה הערבית בישראל התפתחה בצורה ניכרת ועם עובדות קשה להתוכח. יחד עם זאת, להחמיא למדינה או לראשה זה 'חראם' אחד גדול (איסור מקודש)".

מה בין חנין זועבי לראד צאלח

הפגנה בסחנין

אשרף עאודה
המגזר הערבי מגורים דת פוליטיקה כלכלה

לרבים בישראל - בעיקר ליהודים בעלי גישה פוליטית פרגמטית ומתונה - נראה שאינטלקטואלים ונציגי ציבור מהמגזר הערבי נוטים לפעול בניגוד לאינטרס של הציבור שאותו הם מתיימרים לייצג. לא אחת במקום לבנות גשרים ולמתן קונפליקטים, הם שופכים דלק על מזרת האיהבה והניכור בין ערבים ליהודים. הדוגמה האחרונה והכואבת היא המשט לעזה. מה הניע את השייח ראד צאלח להצטרף למסע הימי המתוקשר, כולנו יודעים. הרי מדובר בפחבוקאטור מקצועי, המונע מאידיאולוגיה פונדמנטליסטית קיצונית, שלא מחמיץ הזדמנות להסית. אבל מה עשתה שם ח"כ חנין זועבי החילונית? גם אם מסרי המשט תואמים את השקפת עולמה הפוליטית ואת דאגתה הכנה לתושבי עזה - בפועל, להערכתי, הנזק שהיא גרמה לתדמיתה כחברת כנסת ערביה (בתוך ישראל) ועוד יותר מכך לתדמיתם של בוחריה הערביים בציבור היהודי, עולה לאין שיעור על הרווח שהיא השיגה מהצטרפותה הסמלית למשט (אם בכלל היה כאן רוח כלשהו).

במאמר מוסגר כדאי לציין שמי שמכיר את הפוליטיקה הערבית יודע שהזיקה בין זועבי החילונית מבל"ד לצאלח הפונדמנטליסט, איש התנועה האסלאמית, היא בכל זאת לא

כל כך מזרה ונטולת גיוון. נכון שבל"ד היא תנועה אנטי דתית מתוקף מצעה הפוליטי, אבל היא נאמנה לאידיאולוגיה של הורתה – תנועת "החזית העממית", שמייחלת לחיסולה של מדינת ישראל ולהקמת ישות חדשה (סדר עולמי חדש) על חורבות "האדמה החרוכה". צאלח מייחל לחיסולה של ישראל מן ההיבט האסלאמיסטי ולהקמת מדינה אסלאמית כלל עולמית, נטולת גבולות שתתנהל על פי "השריעה".

אבל במגזר הערבי יש גם לא מעט פוליטיקאים ופעילי ציבור עם שאיפות אידיאולוגיות פחות מקסימליסטיות וטוטאליות, ולמרות שחובם מחבבים את החיים בארץ ומסתחבקים עם חברים וקולגות יהודים, הם עדיין ששים בכל הזדמנות להוציא את דיבתה של ישראל ונמנעים אפילו משיב של מחמאה. מדוע הם נוהגים כך? מדוע האינטלקטואלים הערבים, שרבים מהם פיקחים מאד ומשכילים להפלא, כל כך מקוממים את הציבור היהודי שלא לצורך? ומדוע הם במקרים רבים קיצונים לאין שיעור מרוב הציבור הערבי בארץ, שהוא בדרך כלל פרגמטי בהשקפותיו וכלל אינו עוין את המדינה ואת שכניו היהודים (סקרים מוכיחים זאת פעם אחר פעם)? אנסה להציע מספר תשובות לשאלות הללו.

אבל קודם לכן ברצוני להדגיש לקוראים, שחלק מהקביעות וההסברים שלהלן אינם מושגים על מחקר אמפירי שנערך בקרב השכבה הערבית המשכילה בישראל, אלא על פרשנות אינטואיטיבית שלי, הנסמכת על ניסויי המקצוע, ובעיקר על הניסיון שצברתי בחקר החברה הערבית בישראל. הדברים גובשו גם על סמך קריאת ראיונות, מאמרים וספרים של אינטלקטואלים ערבים, בעברית ובאנגלית (לצערי איני קורא ערבית), ובעיקר על שיחות רבות שקיימתי במהלך השנתיים האחרונות עם אנשים מהמגזר ועם מומחים שונים בתחום (מזרחנים, מדעני המדינה, היסטוריונים ועוד).

בנים חורגים במשפחה מלוכדת

הפגנה בסחנין

אשרף עאודה
המגזר הערבי מגורים דת פוליטיקה כלכלה

החברה היהודית בישראל היא חברה מאד משפחתית, שאוהבת לטפוח לעצמה על השכם ולהתפעל מייחודיותה בכל הזדמנות. היא יוצרת סיטואציה רגשית קשה למי שאינו יהודי במדינת ישראל. זה קצת כמו לחיות בתוך דירה קטנה של משפחה חמה ומלוכדת ולהרגיש כמי שאינו שייך ואינו רצוי. המושג "עמישראל", השכיח בתקשורת הישראלית לצורך תיאור כלל אזרחי המדינה, הוא מושג מדייר (מלשון הדרה) המדגים את "האוטזים" של היהודים כלפי שכניהם. השכבה הערבית המשכילה חשה את ההדרה והזרות הזאת יותר מפשוטי העם, דווקא משום שרבים מתוכה חיים בקרבת יהודים ומקיימים עמם קשרי ידידות (בעיקר במסגרת העבודה והלימודים). לכן העלבון שלהם גדול יותר, והוא מתורגם במקרים רבים לעוינות. הם כמו משדרים לחבריהם היהודים: "אם אתם לא רוצים אותי ולא מכבדים אותי, אז לכו לעזאזל". בערבית אומרים: "זי אל אטרש באל-זאפה", כלומר: כמו חירש באיוע מוסיקאלי (אדם שחש כי אינו שייך למקום).

יתרה מכך, בדרך כלל דווקא מי שעברו מובילות חברתית ופרצו את גבולות המיעוט, חשים טינה גדולה יותר כלפי הממסד המחבק. זאת, כיוון שתחושת הזרות מתחדדת

בקרבם. בסוציולוגיה מכונה התסמונת הזו Status Inconsistency (מערך סטטוסים לא עקבי). במילים אחרות, אדם התקוע במעמד נמוך ובקבוצה דחוייה, בדרך כלל פחות מוטרד מיחסו של המעמד העליון. האחרון הוא בעיניו "ארץ בלתי נודעת", שבה אין ולא תהיה לו דריסת רגל. לכן גם אין לו ציפיות ולא תסכול. אבל האדם המוביל (ויש המכנים זאת "לימינאלי" ובעברית "ספי") – זה שרגלו האחת במעמד הישן ורגלו האחרת במעמד החדש - חש כמהגר, כלומר כמי שהחברה הקולטת לא מעניקה לו יחס שווה ליחס שהיא מעניקה לוותיקים. מטבע הדברים זה מאכזב, מציק, ומרגיז. לא בכדי רוב המהפכנים בעולם היו אנשים שעברו מובילות חברתית כלשהי וסבלו מסינדרום "מערך סטטוסים לא עקבי" (בתוכם גם לא

מעט יהודים, שנקלטו באלטות האירופאיות, אך לא הצליחו להיפטר מהסטיגמה האנטישמית). אי הניחוח והתסכול האישי שהם חוו במעמדם החדש היוו עבורם מנוע רגשי לשינוי פני החברה שבה חיו.

קומפלקס השיוך

אדם מגבש לעצמו זהות על ידי שיוך לקולקטיבים שסביבו (קבוצות מסוגים שונים). חב האנשים משייכים את עצמם לקבוצות הקשורות בעקיפין ובמישרין לחייהם האישיים בעבר ובהווה: המשפחה, העדה, הלאום, הדת, היישוב וכדומה. אבל לעתים השיוך הוא מלאכותי לחלוטין, אינו קשור ישירות לביוגרפיה האישית ומעיד ליצור דימוי עצמי גבוה. מטבע הדברים הנטייה היא להשתייך באופן מלאכותי לקבוצות מצליחות, על מנת להגדיר את עצמך כמצליח. זו הסיבה, למשל, שאנשים אוהדים בלהט קבוצות ספורט ושקהל האוהדים הגדול ביותר הוא של קבוצות עם רקורד ופוטנציאל של הצלחה. האוהדים פשוט מוצאים איזשהו בדל קולב להיתלות בו כדי לתרץ את אהדתם לקבוצה זו ולא אחרת. אחרים מתחברים באופן רגשי גם ללא כל הסבר רציונאלי. אני לחוגמא אוהד וותיק של קבוצת הכדורגל של ברצלונה, למרות שאינני דובר ספרדית ואין לי מושג בתולדות קטלוניה. כשאתי באצטדיון קאמפ נואו אני שר את המנון הקבוצה בקול גדול מבלי להבין בכלל את המלים.

קל היה להבחין שבזמן המונדיאל, רבים מערביי ישראל הניפו על חלונות, מרפסות וגגות בתיהם דגלים של נבחרות עם פוטנציאל לזכות בגביע העולמי (בעיקר ברזיל וארגנטינה, ששוב אכזבו וגרמו מפח נפש לרבים). היה במראה הזה משהו מכמיר לב, שק המונדיאל איפשר באופן חד פעמי לאזרחים הערבים להניף איזה דגל בגאון (אפילו שהזהות כאן היא לגמרי מלאכותית). הדבר ממחיש עד כמה הדגל הלאומי וההמנון הלאומי בישראל, המדגישים מסרים יהודיים, מדירים אותם מרגש טבעי של השתייכות וגאווה מקומית.

הטרגדיה של הערבים המוסלמים היא, שהם נתפסים - לפחות בעיני רוב העולם המערבי - כאומה לא מצליחה (סקרים מוכיחים תפישה רוחת זו) והתדמית הזאת משפיעה מאד על דימויים העצמי. התדמית הלא מחמיאה אינה מושגת רק על סטריאוטיפים ודעות קדומות (כפי שאדוארד סעיד טען בזמנו), אלא על מציאות אמיתית. שהרי אין במדינותיהם שלטון דמוקרטי נאור, מבחינה כלכלית הם כושלים, הם לא מייצרים מדע ואמנות בהיקף ובאיכות המתקרבים למערב ומעמד הנשים בחברותיהם בשאל התחתיות. גם הטרור הבינלאומי, שחבו ככולו מגיע מהאסלאם הקיצוני (רוב החברות הערביות אינן מתנערות באופן פומבי ובתקיפות מהטרור הזה, למעט בודדים ואמיצים יוצאים מן הכלל), לא תורם במיוחד לתדמיתם החיובית. אמת, בין הערבים בעולם יש לא מעט אינטלקטואלים דגולים, מדענים מוכשרים ואמנים רבי השארה; אולם למרבה הצער, הם מהווים מיעוט זניח (ביחס לכלל האוכלוסייה) בתוך חברה עריצת ומושחתת, שמצנזרת מידע ואינה מעודדת יזמות, יצירתיות וביטוי אישי וביקורת.

האסוציאציות הללו, אודות התרבות הערבית והמוסלמית, הופכות את עולמו של האינטלקטואל והדמוקרט הערבי, בארץ ובחו"ל, "לגיהנום" ומייצרות תסביך נחיתות מובנה (זאת, בשל הנטייה הפסיכולוגית האוניברסאלית, שהוזכרה לעיל, לבנות דימוי עצמי בסיסי, מתוך זיקה לקבוצות המוצא, התרבות, הדת והמקום).

"גיהנום" הזה מתחזק לאור הצלחתה הגדולה של החברה היהודית בארץ - בתחום המדע, הה"י טק, האמנות וגם בתרבות הדמוקרטית. הערבים הישראלים מרבים להשמיץ את הדמוקרטיה הישראלית ולטעון שישאל ישראל היא חברה בלתי דמוקרטית. אבל בתוך תוכם הם יודעים היטב עד כמה היהודים בארץ מצטיינים באיחוינה עצמית, בעטים בכל מוסכמה ומקיימים שיח פתוח ותרבות יצרנית תוססת, כמיטב המסורת הפולרליסטית. גם בתחום המשפט, זכויות האזרח והיושר הציבורי, אין ליהודים הישראלים במה להתבייש, גם בהשוואה בינלאומית.

למעלה מזה, ליהודים כעם יש סמלי סטאטוס רבי עוצמה, שהופכים את הזהות היהודית "למניה" משתלמת. גם אם חודפים ומשמיצים אותך, עדיין אתה נחשב לעם התנ"ך, שהוציא מתוכו אינספור אנשי חח, מדע ואמנות, בקנה מידה היסטורי. האינטלקטואלים הערבים בארץ, שחיים יותר קרוב ליהודים מכל קבוצה ערבית אחרת, מכירים באיכות המיוחדת של היהודים ומתקנאים בה (זה עלה כמעט בכל שיחה איתם). זה מתסכל אותם עד חימה.

תסביך הנחיתות גורם בעצם לשתי תגובות משלימות: עיונות כלפי האדם/קבוצה המצליחה ורצון עד להפחית בדימויה/כמצליח/נית. זו הסיבה שמדינת ערב (לא רק המנהיגות הדתית, אלא גם האליטות המשכילות בתוך) משרטטות את האמריקאים כאומה אכזרית נטולת מצפון. הם שונאים את האמריקאים לא רק בגלל הסיוע לישראל והכיבוש בעיראק ואפגניסטן, אלא גם, ובעצם בעיקר, בגלל ההצלחה האמריקאית - הצלחה המתבטאת לא רק בתחום החומרי אלא גם המוסרי, למשל, בקידום נשים, מיעוטים וזכויות אזרח וחירויות. האינטלקטואל הערבי יודע היטב שבעולם הערבי (גם זה המקומי שלו) זכויות האזרח, ובעיקר זכויות הנשים והמיעוטים (ראו למשל, מה קורה לנצרים בחברות המוסלמיות), נרמסות חדשות לבקרים. לכן, הדרך היחידה הפתוחה בפניו להפחית מעליון ההשתייכות לקולקטיב אנטי דמוקרטי, היא לתאר את אמריקה כשטן - מדינה אימפריאליסטית וחמדנית, הדורסת את החלשים מבית ומחוץ. מבחינה זו קל לערבים יותר עם האינטלקטואלים האירופאים, שרבים מהם חוששים סינה מובנית לארה"ב מסיבות שונות (אגב, אחת הסיבות היא רגש נחיתות אירופאי ביחס לארה"ב המצליחה יותר).

מאותו הטעם גם תדמיתם של היהודים בישראל עוצבה על ידי הערבים המשכילים באופן דמוני. הדימוי השלילי המוכלל של הישראלים בעיני הציבור הערבי (כמעט תמיד הערבים מדברים על מדינת ישראל כישות הומוגנית, ולא על קבוצות ספציפיות בתוכה) מעוצב בין השאר (ויש האומרים בעיקר) באמצעות מזמאות (ולעתים גם מידע לא בדוק ולא נכון) אודות מעשיה הבלתי מוסריים לכאורה של ישראל כלפי הפלשתינים בשטחים וכלפי ערביי ישראל. לכן הם גם מרבים להשתמש במושג החריף והטעון "גזענות" (בין השאר בשל הקונטציות שהוא מעורר אצל היהודים והאירופאים), ולא במושגים סוציולוגיים מדויקים ורבים יותר כגון קיפוח, אפליה, דעות קדומות וכדומה. הבהרה: "גזענות" היא אידיאולוגיה ביולוגית השוללת את זכותו של אדם בעל זהות קבוצתית כלשהי - דתית, לאומית, אתנית וכו' - לחיות כשווה בין שווים או את זכותו לחיות בכלל. מעטים, אם בכלל, בישראל, מחזיקים באידיאולוגיה כזאת ביחס לערבים. המושג "גזענות" נהפך לכלי שרת בידי הערבים ביצירת תדמית פשיסטית ונאצית ליהודים, שנעדה להרוס להם את הדימוי העצמי והחיצוני החיובי, ולהעיב על הצלחתם המוכחת בשטחים רבים. הדמוניזציה של היהודי-הישראלי נעדה אפוא בין השאר להקל על

תסביך הנחיתות המובנה בעולמו של הערבי ולהדחיק את מצבה האמיתי של קבוצת ההשתייכות שלו.

זו גם הסיבה לכך שרק מתי מעט מהאינטלקטואלים הערביים מוכנים להודות ולדון בפומבי (מול התקשורת המערבית) ברעות החולות בחברה הערבית (חמולאיות, נפטיזם, קיפוח ואפליית נשים, פונדמנטליזם דתי, אלימות, צנזורה ועוד). חכם מודעים היטב לבעיות הללו, אבל דיון גלוי וכנה בהן עלול לפגוע בדימוי העצמי שלהם (כערבים), שגם כך אינו גבוה במיוחד.

הנה כי כן, כיצד אישה משכילה ועצמאית כמו ח"כ חנין זועבי (היא בעלת תואר ראשון בפסיכולוגיה ופילוסופיה מאוניברסיטת חיפה ותואר שני בתקשורת ועיתונאות מהאוניברסיטה העברית), מוכנה היתה להפגין בנחישות כה רבה למען תושבי עזה, המקיימים משטר פונדמנטליסטי חשך, ולא לעשות לפחות את אותו מאמץ למען זכויות הנשים ברצועה, שנרמסות עד עפר? התשובה: דימוי עצמי. הפגנה נגד הדיכוי המוסלמי בעזה תערער לזועב את הדימוי (כערבייה מוסלמית); הפגנה נגד הדיכוי הישראלי מחזקת לה את הדימוי (כלחמת זכויות דמוקרטית).

לחזית העממית שור

החברה הערבית היא עדיין חברה מאד שבטית (חרף שיניים שמתחוללים בה בשנים האחרונות, המחלישים את המסורת הזאת), שבה לקבוצה יש כוח עצום על היחיד (אצל המוסלמים יותר מאשר אצל הנוצרים). אינדיווידואליזם, פרטיות וביקורתיות הם עדיין קודים הרבה יותר חזקים בחברה האיחופאית (היהודית-נוצרית) בהשוואה לחברות האסייתיות והאפריקאיות המסורתיות. הדבר נכון גם ביחס לשכבה המשכילה בכל העולם הערבי. עובדה, שעדיין יש מעט מאד ארגוני זכויות אזרח ונשים בחברה הערבית (ובכלל זה בישראל), ושיח הזכויות הוא דל ומוגבל, ועוסק בדרך כלל בקיפוח ואפליה של הערבים על ידי גורמי חוץ (בעיקר היהודים) ולא בקיפוח ואפליה בתוך המגזר עצמו ועל ידי שכבות שהתגבשו בתוכו (גברים, חמולות חזקות, ממסד דתי, בעלי ממון ועוד). אפשר לספור על כף יד, אם בכלל, אינטלקטואלים ערבים שעשו קריירה מביקורת פנים מגזרית. כמעט כל הפוליטיקאים היהודים מרבים לבקר, לעתים בשצף קצף, תופעות שונות בחברה הישראלית כולה (סולל כמובן קיפוח ואפליית המגזר הערבי), אבל רק לעתים נדירות, אם בכלל, נשמעת מפי פוליטיקאי ערבי ביקורת על החברה הערבית – בארץ ובחו"ל. אפילו בתקופת פיגועי ההתאבדות – ללא ספק אחת התופעות המחרדות במאה העשרים – לא נשמעו מפי המנהיגות הערבית בארץ ביטויים של זעזוע וגיבוי חריף וחד משמעי של התופעה. לעומת זאת, את גדר הביטחון ("ההפרדה") שהקימה מדינת ישראל, כדי להתמודד עם גל הפיגועים, הערבים מיהרו לגנות. נכון שבכלי התקשורת הערבים עלות מפעם לפעם ביקורות פנים ומחלוקות אידיאולוגיות שאינן מגיעות לאוזן ולעין היהודית, אך מבדיקה מדגמית שעשיתי בעזרת הסטודנטים שלי (בעיקר סביב איחוי טחר וירי קאסמים לדרום הארץ) עלה תמונה כללית של השתקה או פרוץ ביקורת נמוך מאד.

הקוד התרבותי הערבי-המסורתי של ביקורת עצמית מוגבלת משפיע אפוא גם על האליטה המשכילה. ניתן לראות זאת כאשר עולה דעה החורגת מהתלם. לרוב היא מתקבלת בהתנפלות על הסוטה, היוצרת הרתעה וחשש מביטויים נוקדנפורמיסטיים. כמו בכל החברה הערבית גם בקרב המשכילים הערבים, הנטייה למה שמכונה בפסיכולוגיה "ייחוס חיצוני" - External Attribution (הסבר המציאות באמצעות הטלת אשמה על האחר) עדיין חזקה יותר מהנטייה ל"ייחוס פנימי" - Internal Attribution (הסבר המציאות באמצעות האשמה עצמית). אגב, בקרב האליטה המשכילה במערב, "הייחוס הפנימי" הפך לאובססיה של הלקאה עצמית, ובעצם לחרב פיפיות דמוקרטית (אבל זה למאמר אחר).

במאמר מוסגר נציין כי האינטלקטואלים הערבים בישראל נוטים להסביר את הנפח הדל של הישגי ערביי ישראל בתחום המדע, הכלכלה, התעשייה והאמנות (לפחות בהשוואה לאלה של האוכלוסייה היהודית הוותיקה ושל העולים מחבר העמים) אך ורק בהדרה, בדיכוי ובאי שוויון בהזדמנויות. רק לעתים נדירות עלות שאלות ותהיות באשר לגורמים פנימיים (תרבות, מסורת וכו') לפער הזה. הערבים פשוט מסרבים "להתבונן במראה". באופן פרדוכסלי ה"ייחוס פנימי", שאינו מהווה הסבר שכיח לכישלון, מהווה הסבר זמין להצלחה. מדוע? כי אם ערבי ישראל נחל הצלחה בתחומים תחרותיים, הצלחתו מיוחסת בדרך כלל אך ורק לכישרונו הנדיר ולא למערכת (הישראלית) שטיפחה אותו וסייעה לו להצליח.

הלחץ לא לסטות מהתלם (דעת הרוב), קרי לגנות תמיד ובכל מצב את ישראל, חזק בין השאר משום שהאליטה הערבית המשכילה נעשתה מעין קבוצה סגורה שבה אחד מכיר את השני. חברה חוששים מאד מסטיגמה של בגידה ומהחרמה ופידי ולכן אינם פורצים את "אחדות השורה" ו"אחדות המילה". עם זאת, חשוב לזכור כי למשכיל היהודי בארץ יש את האופציה להחליף קבוצת השתייכות ולחפש תמיכה ואהדה במקומות אחרים. למשכיל הערבי אין כמעט אלטרנטיבות כאלה. לכן הוא הרבה יותר זהיר בדבריו ונטה ליישר קו עם חבריו. מטבע הדברים מישרים בדרך כלל קו עם הטון החריף והתוקפני יותר כלפי ישראל, שלרוב גם מסמל לויאליות ומחויבות גדולות יותר לקולקטיב הפלסטיני. זכורה לי היטב שיחה עם קולגה באוניברסיטה – פחפוסור ערבי-נוצרי שסיפר לי בכאב עד כמה נעשה לו קשה לראות את התחרות המסלימה בין חבריו - מי מקצין יותר. הם אפילו סרבו להיפגש איתו באוניברסיטה "הציונית" שבה הוא מועסק. אפילו לאזניים שלו (והוא ביקורת מאד כלפי המדינה) זה נשמע כבר מוגזם.

הטון הקבוצתי החריף גם מחזק את התליכיד הקבוצתי, שכן המתקפה הבטה על מדינת ישראל מביאה לזעם בציבור היהודי והופכת כבומרנג את קבוצת המשכילים הערבים לקורבן בעיני עצמה. עכשיו לא רק תוקפים ביחד את האויב הציוני, אלא מתגוננים שכם אל שכם מפני מתקפת הנגד שלו. כך גם מתחזק מיתוס הרדיפה, שהמשכילים הערבים מרבים להפיץ ולטפח.

מסירים את סטיגמת המשת"פים

הערבים שנשארו בגבולות מדינת ישראל אחרי מלחמת העצמאות ("הנכבה" בלשון הפלסטינים), כלומר אלה שלא נטשו או גורשו מיישוביהם, נשא במשך שנים רבות תווית שלילית בעולם הערבי. כינו אותם בלעג "ערבי 48", "בוגדים", "משת"פים" ואפילו "האיבר המדולדל של האומה הערבית". על מנהיגיהם נאמר: "שהם מחפשים לשבת על כסא השלטון אפילו אם הכסא הוא יתד ברזל חד" ("יורידו אל זעמה ולו ען אל חזוק").

כל עוד ישראל היתה חברה סגורה, שרק מעטים יוצאים ונכנסים בשעריה, התווית הזאת פחות הציקה לערביי ישראל. אבל משעה שנפתחו הגבולות (בעיקר אחרי מהפכת הטיסות בראשית שנות השמונים) וכאשר המפגש בין ערביי ישראל לערבים מחוץ למדינה, ובכלל זה עם אחיהם הפלסטינים, נהפך לעניין שבשגרה (במסגרת טיולים, נפש, כינוסים, לימודים, מפגשים משפחתיים וכדומה) התווית הזאת נעשתה מטרידה יותר. היא נעשתה מטרידה גם משום שהמתח והאיבה בין הפלסטינים ליהודים הלכו והתחזקו, בעקבות ההתנחלויות בשטחים, הפלישה ללבנון, הטרור המסלילי, ההתנתקות מעזה והמלחמה עם החיזבאללה והחמאס. ערביי ישראל מצאו עצמם יותר ויותר קרועים בין שני הקטבים: האזרחות הישראלית מחד, על כל המשתמע מכך, והלאומיות הפלסטינית מאידך (תופעה שחוקר החברה הערבית, אורי שטנדל, כינה "בין הסדן הערבי לבין הפטיש היהודי/ישראלי").

המתח הזה חזק ומעיק במיוחד בקרב האליטה הערבית בישראל, שמקיימת קשרים הדוקים עם אינטלקטואלים ערבים מחוץ לישראל – במדינות ערב ובארצות אחרות בעולם. כיוון שהחברה היהודית היא קסנופובית ביסודה ואינה נוטה לאמץ את "מי שלא שייך" (ראו למשל את הקשיים המוצבים בפני העולים מחבר העמים שאינם יהודים), טבעי שהערבים המשכילים יעדיפו להדק את קשריהם ואת הזדהותם עם המשכילים מחוץ לישראל ולא עם המשכילים היהודים מבית. הידוק הקשרים הללו גרם ליישור קו פוליטי ואידיאולוגי עם התפישה האנטי ישראלית התקיפה. כדי להסיר מעליהם את סטיגמת המשת"פיות, אימצו מקצת מהאינטלקטואלים הערבים בישראל סגנון ביקורתי מתלהם כלפי מדינת ישראל (בעיקר כשהם בחו"ל). בכך הם משדרים לאחיהם – "אני במערב אבל לבי במזרח".

עליהם חסר רסן

מאז הסכם אוסלו, התקשורת, האקדמיה והאמנות הישראלית נעשו מאד אנטי-ממסדיות ונשכניות. האליטה הערבית פירשה זאת כאות של חולשה, המתיר לה להתקיף את הממסד הישראלי, ללא שום בקרה ורסון. לא רק שאינטלקטואלים יהודיים התיירו את דמו של הצבא ודמם של הפוליטיקאים, אלא שהם החלו להמריץ את המשכילים הערבים לבקר את ישראל במלוא העוצמה. לשינוי הפוליטי-חברתי הזה היו גם תוצאות חיוביות מבחינת מדינת ישראל, כי הביקורת שמגיעה מתוך המגזר מחדדת בעיות אמיתיות של קיפוח, אפליה, אי שוויון ותסכול, ומעניקה לערבים קול אותנטי שמצטרף לקולות הביקורת והמחאה החשובים שהתפתחו בישראל בשלושים השנים האחרונות.

אולם, ברגע שהותר לגמרי הרסן נוצרה דינאמיקה של סחף הולך וגדל לעבר הקיצוניות. ושוב נדגיש: אין ספק שביקורת על הממסד היהודי, כמו על כל ממסד אחר, מאד חשובה (וכמוכן יש הרבה מה לבקר), אבל מדרגה מסיימת ההשתלחות הזאת נהפכת לחרב פיפיות, שכן היא ממקמת את המבקרים בצד של האויב, ומדביקה להם (ובצדק) דימוי של חוסר אמינות ודוגמאטיות. ואכן, הביקורת של המשכילים הערבים על מדינת ישראל ועל החברה היהודית נעשתה כל כך חד צדדית, חסרת פחפורציות ואוטומטית, שהיא מתקבלת כבר בביטול ובזלזול לא רק על ידי הציבור היהודי הרחב אלא אפילו על ידי רבים מהמשכילים היהודים הליברליים. למעשה, הדיאלוג של היהודים עם משכילים ערבים נהפך לעקר ולשיח של חרשים. זה פועל לרעת המגזר היהודי והמגזר הערבי כאחד.

משתלם לבקר את מדינת ישראל

באקדמיה המערבית ובחלק גדול מהתקשורת המערבית, נוצר "בון טון" של התקפה על ישראל (בסיבות לתופעה זו אדון במאמר נפרד). הסוציולוגיה למשל, נעשתה ממש מדע פוליטי עם הטיות בלתי מוסתרות. אין בכלל ספק שסיימי פרסום המאמרים התוקפים את ישראל גדולים בהרבה מסיימי הפרסום של מאמרים "ניטרליים" בעלי אופי אובייקטיבי. לכן, זה נעשה אינטרס מובהק של האינטלקטואלים הערביים (ואגב גם של הרבה חוקרים יהודים באקדמיה) לפרסם מאמרים שתוקפים בעקיפין או במישרין את ישראל. יש כאן גם הטבות אישיות לא מבטלות אתה מוזמן לכנסים בינלאומיים (ולא חסרים כנסים הנשאים גוון אנטי ישראלי), מטייל בעולם, עושים לך כבוד. מה רע? ונוצרת כאן גם דינאמיקה פסיכולוגית של הקצנה: כאשר אתה כותב "אנטי" ומריעים לך, אתה נעשה גם יותר "אנטי" בגישה שלך, כלומר אתה נכנס טוב יותר לתפקיד שלך בתיאטרון הפוליטי.

הקצנה כפתרון של זהות

אין זה סוד שלערביי ישראל יש בעיית זהות קשה מאד- מהקשות בעולם. שהרי הזהות הערבית במדינת ישראל כוללת יסודות מגוונים שמקצתם אף סותרים: הערבי הוא בן לאומה הערבית, מוסלמי/נוצר, פלשתיני וישראלי גם יחד (החוויה הישראלית משפיעה באופן עמוק על מכלול שלם של התנהגויות). וכמוכן הוא גם בן חמולה ויישוב (הזהות המקומית חזקה מאד בחברה הערבית). למארג הזהויות הללו, מצטרפות גם הזהויות האינדיבידואליות: המקצועית, המעמדית, הדורית, המגדרית והמשפחתית, שבדרך כלל מסבכות עוד יותר את המצב.

סבך הזהויות מחייב את האינטלקטואל הערבי למצוא לעצמו איזו נישה של ייחוד קבוצתי שתבחין אותו מאחרים ותעניק משמעות לחייו. התנעה האסלאמית בישראל מצאה ייחוד מעניין ואפקטיבי: "מגיני הר הבית". לכן שייח ראאד צלאח וחבריו לתנעה מפיצים את המיתוס שהיהודים כולם (ולא מיעוט דתי-ימני-סוחר) רוצים לחמוס ולהרוס את מסגד אל אקצה. אריק שרון, שיחק בזמנו ממש לידיהם. ה"טריק" הרטורי הזה עבד מצוין

כפתרון של זהות. כך נהפך ראד צאלח למנהיג בסדר גודל פאן-ערבי והמוסלמים בישראל לבעלי שליחות קדושה.

מי שהוקסמה במיוחד ממיטוס אל אקצה היא בעיקר השכבה הפחות משכילה והיותר ענייה בחברה הערבית בישראל, שיצרה לעצמה זהות דתית מובחנת ומתגמלת. זו גם הסיבה שביקור סדיר במסגד אל אקצה בירושלים ועליה חד פעמית לחאג' במכה נעשו אצלם טרנד וסמל סטטוס נפוץ. אבל מה יעשו האינטלקטואלים הערבים הישראלים הלא דתיים? הפתרון שלהם הוא לצייר תמונת ראי של עצמם כמעין היהודים-המדוכאים החדשים. הם בונים מיטוס של מיעוט נרדף ומושפל בתוך חברה פשיסטית, שרודפת אותם, בדומה למה שעשו הנאצים ליהודים בתקופת השואה.

לצורך המיטוס הזה מפותח גם המיטוס של "הנכבה" כרצח עם וכהגליה המונית מתוכננת ומאורגנת, שמעצים באופן היסטורי את תמונת הסבל והדיכוי. היום מיטוס "היהודי-הפשיסט" עובד טוב מאי פעם, כי החברה היהודית אינה שיה תמימה ונגררת לעתים למעשים לא מוסריים ולא רגישים (בעיקר מצד השוליים הימניים-דתיים-משיחיים, שמספקים לערבים ולעולם כולו את התמונות המבוקשות). למעלה מזה, מחסומים, חומות, הרס בתים והפצצות מהאוויר - גם כשהם יזומים מנימוקים מוסריים טובים (הגנה על בטחון אזרחי ישראל ותגובה לתוקפנות). "מצטלמים לא טוב" וקל מאד להכתיים באמצעותם את החברה הישראלית כולה (בעיקר בעידן הדיגיטלי). המסרים התעמולתיים נגד ישראל מופצים בקלות וללא בקרה בכלי התקשורת הערביים (גם אלה הנקלטים בישראל), בין השאר משום שהחברה הערבית אינה מצטיינת בקוד מפותח של מהימנות ותוקף - כלומר, בתרבות של אימות ובדיקה עצמית, המתפתחת בחברות דמוקרטיות פתוחות. למעשה המטרה של הכפשת ישראל מקדשת כל אמצעי תקשורת. חוב הערבים, ובכלל זה גם האינטלקטואלים הערבים בארץ, צרכים בעיקר תקשורת בשפה הערבית, וגם אם יש להם חשד וספק על הטיות והגזמות, המסה האדירה של המידע האנטי-ישראלי שהם סופגים, בסופו של דבר משפיעה על עיצוב תפישת העולם הפוליטית הבלתי מאוזנת ובלתי ריאלית שלהם. הבהרה: אינני טוען כמובן שהתקשורת הישראלית אינה מוטה ואינה מצנזרת מידע. אבל עדיין ישנם הבדלים גדולים מאד בתחום האמינות והביקורת העצמית בינה לבין התקשורת הערבית.

פיתוח הדימוי העצמי של מיעוט נרדף ומדוכא מתגמל את האליטה הערבית בהיבט פסיכולוגי נוסף: לפתע הערבים קולטים שיש להם תפקיד חשוב בעולם הדמוקרטי "הנאור" כביכול. מן הוון להוון הם נהפכו לכלי שרת אפקטיבי בניקוי מצפונה של האליטה האירופאית המשכילה. מדוע? כי בזכותם אפשר להסתכל על היהודים כעל "הנאצים החדשים" ובכך להפחית את נטל האשמה ההיסטורית. אם גם היהודים מתנהגים כמו הנאצים, אפשר לתייג את הנאציות כתופעה פסיכולוגית (ללא הקשר של זמן ומקום) ולא כתולדה חברתית-היסטורית (האנטישמיות האירופאית המפלצתית, המעוגנת בתרבות האירופאית). אין זה מקרה שהתקשורת המערבית, ובעיקר הגרמנית, מרבה לסקר את העימות הפלשתיני-ישראלי מנקודת מבט מאד שמאלנית. הסב-טקסט שהעיתונאים מעבירים לקהל הקוראים, המאזינים והצופים שלהם הוא: אם גם היהודים יכולים להיות "גזענים" כלפי "האחר", אשמת השואה אינה בתרבות הגרמנית. ולמי תודה למי ברכה? לאינטלקטואלים הערבים שחושפים לנו את נראות הכיבוש והדיכוי הישראלי.

החיבוק האוהד שמקבלים האינטלקטואלים הערביים מאנשי אקדמיה, תקשורת ותנועות אזרח מערביות, מחמיא להם מאד. לכן הם ממהרים לכינסים ווועידות אנטי ישראלים (כמו כינס דרבן בדרום אפריקה, הידוע לשמצה). שם מקבלים אותם כגיבורים ולא שואלים "שאלות מיותרות", למשל על עריצות ודיכוי בעולם הערבי. לכן, למה להם להתרכז? למה להם לשרטט תמונת מצב אמינה, מקיפה ומאוזנת של המציאות הישראלית - ובכלל זה של מצבה של האוכלוסייה הערבית בישראל, שהתקדמה והשתפרה בתחומים רבים במהלך השנים. הרי תמונת הכס כולה ולא רק חלקה הריק עלולה "חלילה" להעניק קרדיט כלשהו למסד הישראלי.

חוסר הכרות שמביא להכללות חסרות יסוד

עד כמה שזה ישמע מוזר, האינטלקטואלים הערבים לא מכירים את החברה והתרבות היהודית הכרות עמוקה, ולא אחת מפתחים הנחות שגויות לחלוטין ביחס לתופעות רבות בארץ. נתקלתי בכך אינספור פעמים בשיחות שהיו לי עם קולגות ועם תלמידי מחקר מהמגזר הערבי. למען האמת, גם ההכרות של חב האינטלקטואלים היהודים את החברה הישראלית בעייתית בלשון המעטה. חבם אינם מטריחים עצמם מעבר ל"מדינת תל אביב" ומעצבים את השקפת עולמם הצרה על סמך כלי התקשורת השטחיים. אם הערבים היו מכירים לעומק את החברה הישראלית, הם היו מבינים אל נכון שהלאומיות הציונית דווקא נחלשת בשנים האחרונות ולא מתעצמת כפי שהם מניחים בטעות; כלומר, קודים של אנוכיות, הדוניזם והשגת מטרת אישיות, מחליפים את האלטרואיזם והקולקטיביזם הציוני של פעם.

צחוק הגורל הוא שבאופן מעשי מדינת ישראל נהפכת בהדרגה (מבחינה תרבותית, כלכלית ודמוגרפית) ל"מדינת כל אזרחיה" והדבר מייצר מבחינות רבות את המאבק הקולני והפחובוקטיבי שמנהלת האליטה הערבית למען החזון הזה. אם הערבים היו מבינים את עומק ועוצמת התהליך הזה אולי הם לא היו מפרסמים ארבעה "מסמכי חזון" לא ריאליים, שעד כה רק הצליחו להרגיז את היהודים ובעצם לשבש ולהאט את חזונם ושאיופיהם הלגיטימיות (הכוונה ל"חזון הערבי" של ועדת המעקב העליונה; ל"הצעה ערבית ראשונה לחוקה לישראל" של ארגון "עדאלה"; לדרישה להחזרת כל הפליטים הפנימיים לכפרים הנטושים ופיצויים שפורסמה על ידי - ארגון מוסאווא ו"אמנת חיפה" שפורסמה על ידי "מדא אל-כרמלי").

התוצאה של אי-ההיכרות המעמיקה את החברה הישראלית היא שרבים מהערבים, ובתוכם האינטלקטואלים המשכילים, נטים להכללות מוגזמות, לחששות חסרות בסיס ולרגישות יתר. חזגמא מעניינת לכך היא הפרשנות שמעניקים הערבים לבדיקות הביטחוניות המחמירות בנתב"ג. נושא הבידוק המשפיל עולה שוב ושוב בשיחות עם הערבים והכאב הוא אותנטי. הם חאים בכך ראייה לתפישתם כ"גיס חמישי" ולאופן שבו היהודי הנהנה לבזות אותם ולהתנשא עליהם. דומה שמבחינת הערבים, כל בידוק סלקטיבי, ללא קשר לרגישות הבודק ולהסתברויות סטטיסטיות של תרחיש טרוח, הוא בבחינת אפליה מכוונת.

נכון שבידוק מחמיר יכול להיות חוויה טורדנית ופולשנית ואפשר לשער שהבודקים בנתב"ג (כמו חב הישראלים) אינם מצטיינים ברגישות גדולה, במיוחד כאשר מדובר באזרח הערבי. יתר על כן, לאחחונה הוכחה בבית המשפט התנהגותו הבזויה של אחד הבודקים כלפי נוסע ערבי, והדבר אושש לכאורה את טענות הערבים (אם כי צריך להיזהר מלהכליל ממקרה פרטי לכלל הבדיקות). אבל מי שמכיר את מערכת הביטחון הישראלית

את התרבות הארגונית בארץ יודע אל נכון שהבדיקות המחמירות לערבים נבעות מחשש אמיתי, כמעט היסטרי, מפיגוע אווירי ולא מרצון להשפיל ולהתנשא, כפי שטוענים הערבים. נכון שעם קצת רצון טוב, תבונה ויצירתיות ניתן היה לרכך את הטראומה שבבדיקה (למשל, לבדוק יהודים וערבים ביחד - מאותה קבוצת נוסעים ובאותה דקדקנות, כדי ליצור לפחות מראית עין של חשד שווה). אבל דומה שגם זה לא היה פותר את הבעיה, כי העלבון שחש הערבי אינו נבע רק מפרשנות לא נכונה של האירוע ו/או מהתנהגות אלימה של אנשי הביטחון. הוא נבע בעיקר משום שהבדיקה המחמירה מחברת (מבחינה סמלית) בין הערבי הישראלי לבין הטרור האסלאמי. "אתם חאים בי מחבל בפוטנציה" אומר הערבי המשכיל בלב. כלומר הוא חש בכאב ובזעם, שהיהודים (ואגב גם רשויות נמלי התעופה באירופה ובארצ"ב) מכלילים ומשייכים אותו באופן עקיף לקבוצה עם דימוי לא מחמיא (הבדקים היהודיים גם בדרך כלל אינם משאירים לו הרבה ספקות בדבר הדימוי הזה). הנימוק שחב הטרור העולמי הוא מוסלמי וכתוצאה מכך טבעי שהחשד ייפול קודם כל על אדם מרקע ערבי, לא ממש משכנע אותם. מבחינתם הרגע הזה, שבו חושדים בהם, הוא מבזה מאד ודורך על יבלות מדממות.

אגב, לפני מספר שנים הוזמנתי על ידי גורמים ישראלים להרצות בקהיר. אחד המרצים שהיה איתי במשלחת הוא מומחה למדע המדינה ממוצא דרוזי (אינטלקטואל הידוע בעמדותיו הרדיקאליות על מדינת ישראל). ביצאה מנמל התעופה בקהיר הוא נעצר על ידי אנשי הביטחון המצריים, שהחזיקו אותו (לאימת כולנו) לתחקיר משפיל וארוך (זה היה בתקופה שעזם עזם ישב בכלא). לא שמעתי אותו וספק אם אשמע בעתיד מספר על החוויה הטראומטית שעבר בקהיר כסימן לדיכוי ולבחטאליות של שלטונות מצרים. הסיבה לכך אינה שהוא מחבב את המצרים יותר מאשר את שכניו היהודים, אלא שהחוויה היא פוגעת פחות בכבודו מחוויית ההשפלה שעוברים הערבים בנתב"ג. כאן זה הבית שלהם וכאשר בבית מתייחסים אליך בחשד זה משפיל פי כמה וכמה.

היהודים הם החמולה השלטת במדינה

נתקלתי לא אחת באנשים ערבים משכילים שמניחים שאצל היהודים הכול מתנהל אך ורק דרך קשרים אישיים ופרוטקציה (בחברה הערבית זה נקרא "וואסטה" = חיבור בין שני בעלי אינטרס, ו"מחסוב" / מחסוביית = בעל/בעלי הקשרים). אם לתרגם את תפישתם למונחים ערביים אפשר לומר שאנחנו נתפסים כחמולה הגדולה והשלטת במדינה. ככל שמנסים להסביר להם שחב הארגונים הישראליים מתנהלים גם על פי קודים אוניברסאליים ואובייקטיביים של סינון ומיון, הם לא משתכנעים. לכן רבים מהם אינם מגישים מלכתחילה מועמדות למשרות שהם עשויים להתאים להן. הם משוכנעים שידחו אותם משיקולים של העדפה אישית. לא צריך להיות תמים ולא צריך להכיר לעומק את החברה הישראלית כדי לדעת שמערכת קשרים אק חשובה מאד בארץ ושסיכויי של מועמד ערבי להתקבל לעבודה אצל מעסיק יהודי נמוכים בהרבה מסיכויי של המועמד היהודי (ללא קשר לכישרוניה). אבל ההדרה העצמית של הערבים מהתחרות בשוק מושתתת על הנחה סוציולוגית מוטעית שהכל נתפר מראש (אגב, כך זה בדרך כלל בחברה הערבית).

הנחות יסוד גשיות, כגון הדוגמא דלעיל, חוחות בקרב האליטה הערבית המשכילה, מחזקות דעות קדומות ומגדילות עיונות. זאת ועוד, כיוון שהאינטלקטואלים הערבים אינם מכירים היטב את החברה היהודית, הם מוצאים עצמם ממש תלשים. מצד אחד הם כבר התרחקו מהחברה הערבית העממית המסורתית (לעיתים הם חשים ממש שלא בנוח עם נרמות תרבותיות לא מודרניות, כמו למשל נרמות בתחום השידוך או יחסי המין). מצד שני, העולם היהודי נראה להם עדיין זר, לא מוגדר ועיון. לכן הם נאלצים לדבוק זה בזה במעין קבוצת תמיכה הדדית. הדבר יוצר ניכור, המתבטא בין השאר בניתוק מהמציאות. הם גם מפתחים ציפיות בלתי ריאליות ונטיים לנפח דברים. מגד, הערבי העממי יותר פתוח וגמיש ביחס ליהודים, כי אין לו ציפיות מהם וכי חיו מתנהלים בסביבה ערבית הומוגנית ומגוננת.

להערכתו, בשל היעדר מידע חשוב ובסיסי על הרגישויות והחולשות של היהודים ועל השונות הגדולה בתוך החברה היהודית (מידע הנרכש בעיקר בתקופת התיכון והצבא ומתוך צפייה אינטנסיבית בערצי הטלוויזיה בעברית), האינטלקטואלים הערבים עושים שגיאה אחר שגיאה בתחום הפוליטי ומסבים לעצמם ולבחריהם נזק מיותר. כך למשל, עזמי בשארה, שנישא על כתפי התקשורת הישראלית ונחשב להבטחה הגדולה של המגזר הערבי, כשל פעם אחר פעם ובמקום ליצור גשר הוא נהפך לאויב ובגד בעיני הציבור היהודי. למרות פיקחותו הגדולה, שליטתו המרשימה בעברית והשכלתו הרחבה, הוא לא היה קשוב דיו לרגישויות של הציבור היהודי ולקוויים האדומים שלא כדאי לו לחצות כמנהיג ערבי-ישראלי. שיהיה בחר: אני סבור שצריך להיות משת"פ או "פודל תקשורת" כדי לזכות באהדת הציבור היהודי או לפחות בהבנה מצידו. רוב הציבור היהודי בישראל כבר מזמן למד לקבל ביקורת, ואפילו ביקורת קשה. אבל בשארה, כמו יורשו בתנועה, ג'מאל זחלקה, חצו לא אחת, בהתבטאויותיהם האנטי ישראליות הבטות, קווא אדום, לפחות בעיני הציבור היהודי (אגב, אם בשארה אכן הסגיר מידע בטחוני לאויב, כפי שחושדים בו, אזי הוא חצה יותר מקו אדום. כך או אחרת, הנזק שגרמו להתבטאויותיו לציבור הערבי, עוד לפני שברח מהארץ, הוא להערכתו ממש עצום).

דומה כי המנהיגים הערבים יכלו להשיג הרבה לעצמם ולציבור הערבי כולו אילו היו לומדים לעומק את התרבות הישראלית (באותה מידה לא היה מזיק ואפילו מועיל מאד לאינטלקטואלים היהודים ללמוד לעומק את התרבות הערבית ולהפחית מרמת הבורות המביכה שלהם בתחום זה). הרי יש הרבה מן המשותף בין ערבים ליהודים בארץ השסועה הזו – הן בתחום התרבות והמנטאליות והן בתחום החוויית היומיומיות. הנה כי כן, סקר שערך הסוציולוג סמי סמוחה בשנת 1995 הראה כי הזהות הישראלית (31.4%) של הערבים בישראל גוברת על זו הפלסטינית (23%). יתרה מכך, 63.2% מהנשאלים הערבים בסקר חשבו כי התואר "ישראלי" מתאים לתיאור זהותם ו-69.8% מהם סברו שהם דומים באורח חייהם ובהתנהגותם היומיומית ליהודים בישראל יותר מאשר לערבי השטחים. והם צודקים!

הנה כי כן, במקום להדגיש את המאחד והמשותף, האינטלקטואלים הערבים מדגישים בעיוונום את המפריד. זו טעות גדולה שעולה לכולם ביוקר.

העתיד שייך לצעירים

המסקנה החשובה ביותר מכל הנאמר לעיל היא שהישועה לא תבוא מהמנהיגות הערבית (ובעצם גם לא מזו היהודית). הם דור אבוד. הישועה תבוא מהצעירים – דור ה-Y הערבי. גדלים כאן צעירים ערבים, שמה שמעניין אותם זה בעיקר, מותגי לבוש, מוסיקה קצבית, אהבה חמנטית, כסף, קריירה, חו"ל, בילויים, ספורט, מחשבים, אינטרנט, סלולרי וכדומה. פוליטיקה אינה בראש מעייניהם וגם לא היסטוריה. זה נהדר! מכאן יגיע השינוי - ולא מהאליטה הישנה שמחטטת בפצעים ומעצימה עיונות. כדי לפתור את העימות הערבי-יהודי נדרשות שכחה וחומרנות. הזיכרון כאן מפריע לכולם. באופן אישי אני שונא את החומרנות ומבכה את השכחה, אבל במקרה הזה דומני שהמחיר שווה.

אני צופה שהצעירים הערבים גם ישרתו בסופו של דבר במסגרת השירות האזרחי (סקרים מוכיחים שרבים רוצים בכך, בניגוד צפוי למנהיגות הערבית בארץ, שמכשילה כל פתרון של אינטגרציה). המסגרת הזאת תיצור בעבורם מוקד של מחויבות והזדהות, תעמיק את הקשר שלהם עם מדינת ישראל ותעצים את ידיעותיהם בתרבות ובשפה העברית. גם היהודים ייחזקו יותר מקרוב את הערבים וילמדו לחבב את תרבותם ומורשתם. כך גם יקשרו חברויות על בסיס אישי, שיחלישו את החציצה בין המגזרים. אוטופיה? לא, סוציולוגיה!

מאמרים נוספים שעשויים לעניין אותך

- זיהוי והגדרת המגזר הערבי
- התפלגות המגזר הערבי לפי מידת האדיקות הדתית
- אפליית הרשויות המקומיות הערביות - מיתוס או מציאות?

מילות מפתח

אינטלקטואל | פלסטין | הנהגה-ערבית | מוסלמי | חנין-זועבי | ראד-צל'אח | בל"ד | החזית-העממית | פונדמנטליזם | אנטי-ישראלי | זהות-פלסטינית | סמי-סמוחה | הדרה | תנועה-איסלאמית | משת"פ | צעירים-ערבים | אקדמיה | זהות | עדאלה | חוקה-לישראל

[לדף המאמר באתר <<](#)